

Авторитетний стиль базується на довірі та повазі до дитини, а також на розумінні батьками відповідальності за особистісне зростання та соціалізацію підростаючого покоління. Цей стиль передбачає їх компетентність, готовність вирішувати складні життєві проблеми. Зважаючи на складність проявів насильства над дітьми в сім'ї та його діагностування, потрібно розробляти міждисциплінарний підхід батьківського виховання, а також шляхи активного вирішення нагальних проблем через зміни законодавчої бази, створення можливостей для фахової підготовки соціальних працівників, психологів, медиків щодо попередження і подолання цього ганебного явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайналь Т. Критерії амбівалентності кризи сучасної сім'ї / Т. Гайналь // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – Івано-Франківськ: Плай. – 2009. – Вип. XII. – С. 77–82.
2. Структура сукупних витрат [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/strukt2006_u.htm.

Оксана Гарєєва,

студентка,

Валентина Тихолоз,

ст. викладач,

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

СІМЕЙНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ ЯК НЕГАТИВНЕ СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ

У статті розглядається проблема домашнього насильства над дітьми. Автори аналізують особливості роботи соціальних служб із постраждалими у сім'ї неповнолітніми.

Oksana Hareieva,

Valentyna Tykholoz

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN AS A NEGATIVE SOCIAL PHENOMENON

The article features the problem of child abuse. Certain particularities of work of social service units with children are analyzed.

Сім'я як соціальний фундамент кожного суспільства, його первинний осередок забезпечує відтворення та продовження людського роду, є джерелом зростання та матеріального добробуту людей, у ній закладаються основи виховання та формування майбутньої особистості, формування шлюбно-сімейних уявлень у молоді, через неї передаються нащадкам духовні цінності історичного і культурного спадку, зберігаються особливості виховання дитини в родині. Становище сім'ї як структурної соціальної одиниці значною мірою відображає загальний стан суспільства, всі суперечності й наслідки процесів, які відбуваються в ньому [7, с. 105].

Проблему сімейного насильства над дітьми вивчали Т. Алексеєнко, С. Бадьора, В. Бачарова, О. Безпалько, Т. Василькова, Т. Войцях, О. Докуніна, О. Жорнова, Н. Заверико, З. Зайцев, І. Зверєва, А. Зубков, А. Капська, О. Караман, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, Л. Міщик, В. Оржеховська, Л. Пономаренко, Т. Семігіна, І. Трубавина, Є. Холостова, Н. Щербак, П. Щербань та ін.

Метою статті є висвітлення сімейного насильства над дітьми як негативного суспільного явища.

На думку І. Д. Зверєвої, насильство щодо дітей – це дії однієї чи декількох осіб стосовно дитини, які порушують її громадянські права та свободи або які призводять до фізичного, психічного чи морального страждання. Насильство над дітьми – широке поняття, яке охоплює різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, учителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші чи сильніші [6, с. 142].

І. Д. Зверєва виділяє чотири основні види насильства над дітьми: фізичне насильство, сексуальне насильство або розбещення, психологічне насильство, зневага до інтересів і потреб дитини.

Фізичне насильство – це дії або відсутність дій з боку батьків чи інших дорослих, у результаті яких фізичний або розумовий стан дитини порушується чи знаходиться під загрозою погіршення. Це тілесні покарання, удари долонею, стусани, опіки, задушення, грубі хапання, штовхання, застосування палиці, ремня, ножа, пістолета тощо.

Сексуальне насильство або розбещення – це використання дитини (хлопчика чи дівчинки) дорослим (незнайомим, братом / сестрою чи особою, яка має владу, таку як батьки чи опікуни) або іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб або отримання вигоди.

Психологічне насильство – це вплив одного з членів сім'ї на психіку дитини шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, чим навмисно формують емоційну невпевненість дитини, нездатність захистити себе; завдати шкоди її психічному здоров'ю.

Зневага до інтересів і потреб дитини – це відсутність належного забезпечення основних потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, освіті, медичній допомозі з боку батьків, опікунів або інших осіб через об'єктивні чи суб'єктивні причини.

Насильство над дітьми виникає в результаті наявності в дорослих негативних моральних якостей, конфліктів у сім'ї, незадоволення дорослими своїм способом життя, соціальним станом, відсутністю роботи тощо. Жорстокість може бути проявом психічного захворювання батьків чи інших кривдників. Будь-який вид насильства над дітьми призводить до порушення прав дитини, до шкоди її здоров'ю та життю [6, с. 143].

На думку Т. В. Войцях, існування таких негативних явищ як жорстоке поводження та насильство над дітьми, пов'язане з багатьма соціально-економічними та психологічними чинниками, серед яких збільшення кількості неповних сімей, сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, популяризація жорстокості в засобах масової інформації, вільний доступ до сайтів мережі Інтернет, які пропагують насильство. Негативну роль відіграє й низький рівень правової культури населення [1, с. 22].

Кожна сім'я може створювати умови для повноцінного розвитку дитини. Сучасні українські родини переживають важкі часи, оскільки ідеологічна, соціальна, професійна переорієнтація в умовах ринкової економіки, визначення життєвих пріоритетів впливають на становище сім'ї, батьківсько-дитячі стосунки. Нестача вільного часу у батьків для виховання дітей викликає психологічне відчуття самотності й покинутості у неповнолітніх. Буденні стреси, життєві негаразди та кризові ситуації в батьківській сім'ї досить часто стають причиною широкого спектру порушення прав дітей, від посилення напруги в сім'ї, образливої поведінки, недбалого ставлення до нехтування потребами дитини, агресивною поведінкою, надмірною жорстокістю і насильством. Протидію насильству ускладнює те, що випадки жорстокого поводження з дітьми досить складно виявити. Діти рідко наважуються зізнатись, що стали об'єктами насильства. У деяких випадках вони сприймають погане поводження за нормальне явище, особливо, якщо із самого народження виховувались у асоціальному середовищі [2, с. 150].

Ю. О. Павленко зазначає, що кількість притягнутих осіб до відповідальності за насильство над дітьми в Україні щороку зростає. Українське суспільство є терпимим до насильства в сім'ї й сприймає його як норму життя. Нині Уповноважений Президента України з прав дитини отримує 15–20 звернень на місяць щодо вчинення насильства над дітьми [8]. На жаль, складні життєві ситуації, внаслідок яких діти зазнають жахливих страждань, нині непоодинокі. Особливо це стосується так званих проблемних сімей, де батьки вважають дитину своєю власністю. Діти в українських родин практично необізнані щодо можливостей захисту від жорстокого поводження і отримання допомоги; вони не звертаються до відповідних служб самостійно та майже не мають надії на те, що про їхнє скрутне становище повідомить хтось із дорослих.

Значною проблемою є і відсутність єдиної форми державної або відомчої звітності щодо жорстокого поводження з дітьми, зокрема в сім'ї, внаслідок чого офіційні дані, отримані з різних джерел, не дають змоги оцінити реальний рівень проблеми. Інформація, яка надається різними відповідальними органами та службами, збирається на підставі різних методологій та ґрунтується на різних засадах. Як наслідок, загальна картина щодо кількісних показників проблематики жорстокого поводження з дітьми, зокрема в родині, є щонайменше, неповною, суперечливою та такою, що не дає змоги провести ґрунтовний і достовірний аналіз ситуації. А. Й. Капська вважає, що в кожній сім'ї складається своя, індивідуальна виховна система, яка постійно апробується у досвіді, містить багато педагогічних засобів і методів впливу на дитину. Цілі, принципи та зміст виховання у сім'ї часто видозмінюються, залежно від цілої низки причин (ціннісних орієнтацій, рівня освіти, загальної та педагогічної культури батьків, їх етнічної приналежності, міри відповідальності за майбутнє дітей тощо).

Сучасна сім'я втратила соціальний орієнтир щодо виховного ідеалу. Важливу роль у формуванні сімейних цінностей відіграють традиції: родинна злагода, збереження родинних реліквій, родинна солідарність, етикет стосунків між членами родини, любов й пошана до батьків, їхньої культури, піклування батьків про дітей, гостинність тощо [5, с. 208]. Жорстокість породжує у дітей почуття провини, невпевненість у собі, сприяє формуванню психологічних комплексів і значною мірою деформує процес соціалізації. Як наслідок, у особистості формуються переважно негативні якості, такі як: агресія, жорстокість, ненависть до світу, безцільність буття, жадоба неусвідомленої помсти. Перенесене в дитинстві насильство залишає відбиток у свідомості людини на все життя [2, с. 270].

Важливою умовою успішності роботи соціальних служб є довіра дитини до фахівця, створення ним сприятливої психологічної атмосфери. Зазвичай, дитина не звертається за допомогою самостійно, і це ставить її в залежне становище щодо дорослих людей, перш за все, членів власної родини. Спільна робота з фахівцем може сприяти формуванню спротиву до цієї взаємодії та виникненню страхів, оскільки життєвий досвід навчив дитину розглядати стосунки з дорослими крізь призму небезпеки або загрози. Крім того, протидія

контакту з фахівцем, може бути зумовлена відтворенням у пам'яті дитини негативних почуттів та переживань. Вступ у контакт з дитиною дозволяє сфокусувати увагу всіх членів сім'ї на особистості дитини; сформувані їх готовність до подальшої спільної роботи з корекції внутрішньосімейних стосунків та психологічної реабілітації постраждалої дитини (особливої значущості цей момент набуває в умовах, коли дитина зазнала сексуального насильства). Намагання виявити повну картину насилля передбачає зменшення рівня травматизації дитини та відновлення її психічного стану [3, с. 29].

Умовою діяльності органів та служб, робота яких спрямована на захист прав дітей, є також здійснення соціально-реабілітаційних заходів для надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах (у тому числі, які постраждали від насильства в сім'ї). Ця допомога здійснюється шляхом раннього виявлення, обліку, соціального супроводу та надання соціальних послуг, спрямованих на захист прав людини та вирішення обставин, які призвели до сімейного неблагополуччя. Потерпілі, крім безпосереднього захисту від жорстокості, потребують консультацій психолога, інформаційно-правової підтримки, забезпечення тимчасовим житлом, допомоги соціального працівника. Неповнолітні клієнти найчастіше користуються послугами центрів, які можуть надати тимчасове житло, психологічні послуги або матеріальну допомогу (зокрема забезпечити одягом, їжею); активно звертаються до психологів [3, с. 31].

У Луганську створено Центр медико-соціально-психологічної допомоги дітям, які зазнали насильства в сім'ї, який функціонуватиме на базі міської дитячої лікарні. Завданнями Центру є: надання невідкладної медичної та психологічної допомоги постраждалим неповнолітнім, психолого-педагогічна корекція жертв насилля і адаптація в суспільство, відновлення родинних стосунків та соціальних зв'язків дітей, підвищення їхнього загальноосвітнього і культурного рівня, розвиток індивідуальних здібностей і нахилів, консультування та юридичний захист прав дітей. Заклад надає допомогу дітям віком 3–16 років, яких відділ у справах сім'ї і молоді направив у медичні, навчальні заклади, а також тим, хто звернувся до центру самостійно [4, с. 335].

Отже, нині значна увага суспільства спрямована на подолання такого негативного явища як насильство над дітьми. Про це свідчить збір статистичних даних щодо кількості дітей, які постраждали від насильства в сім'ї, розробка різноманітних соціальних програм, удосконалення законодавчої бази. Але, на жаль, поки що діти залишаються соціально незахищеними та необізнаними щодо захисту своїх прав, які постійно порушуються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Звереві. – К. ; Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
2. Захист прав людини : навчально-виховна діяльність ВНЗ / за заг. ред. К. Левченко, Л. Ковальчук, О. Удалової. – Х. : Права людини, 2012. – 264 с.
3. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / [В. Брижик, Т. Журавель, О. Кочемировська та ін. ; за заг. ред. Т. Журавель, Г. Христової]. – К. : ТОВ «КІС», 2010. – 238 с.
4. Лукашевич М. Соціальна робота (теорія і практика) : [підручник] / М. Лукашевич, Т. Семигіна. – К. : Каравела, 2009. – 368 с.
5. Соціальна педагогіка / за ред. А. Капської. – [5-те вид. перероб. та доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.
6. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Звереві. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
7. Соціальна робота в Україні : [навч. посіб. / І. Зверева, О. Безпалько, С. Харченко та ін.]; за заг. ред. І. Звереві, Г. Лактіонової]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
8. Павленко Ю. Українське суспільство терпиме до насильства над дітьми [Електронний ресурс] / Ю. Павленко // Офіційний сайт Радіо Свобода. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/22.html>.